

Middelengebruik door jongeren met een licht verstandelijke handicap (lvg)

Een eerste verkenning bij jongeren zelf en hun begeleiders

Inleiding

Voor veel Nederlandse jongeren is het gebruik van alcohol en drugs – zeker op feestjes – de gewoonste zaak van de wereld. Op 16-jarige leeftijd heeft één op de drie jongeren wel eens cannabis gebruikt en als het om alcohol gaat genieten Nederlandse jongeren de twijfelachtige eer de zuipschuiten van Europa te zijn. Van de scholieren die in de afgelopen maand alcohol hebben gedronken, heeft (in 2005) driekwart vijf of meer glazen gedronken bij één bepaalde gelegenheid (Trimbos-instituut).

In hoeverre gaat deze gewoonte van jongeren om alcohol en drugs te gebruiken ook op voor een speciale groep jongeren, namelijk degenen met een (licht) verstandelijke handicap (LGV)? Dat was de vraagstelling van een verkennend onderzoek¹ naar de aard en omvang van het middelengebruik door deze jongeren. Hoewel participatie van deze doelgroep aan de 'normale' samenleving leidraad is in het huidige zorgbeleid, gaan de lichamelijke, psychische en sociale kwetsbaarheid van deze jongeren en de bijhorende medicatie slecht samen met middelengebruik. Ook zijn deze jongeren vaak extra gevoelig voor sociale acceptatie door de omgeving. De combinatie van beide maakt dat deze jongeren een groter risico lopen op het ontwikkelen van probleemgebruik en verslaving (Mutsaers e.a., 2007).

Achtergrond van het onderzoek vormden signalen uit de verslavingszorg, LVG-sector en maatschappelijke opvang dat het middelengebruik onder LVG-jongeren problematische vormen aanneemt. Eerder literatuuronderzoek (Mutsaers e.a. 2007) liet zien dat er weinig bekend is over de aard en omvang van het gebruik door deze doelgroep en dat bovendien kennis ontbreekt over effectieve vormen van preventie en behandeling. Meer kennis over de aard en omvang van het gebruik is noodzakelijk voor het ontwikkelen van dergelijke (preventieve) interventies.

Aanpak

Met behulp van een internetvragenlijst hebben we gegevens verzameld bij jongeren van 12-25 jaar met een (geschat) IQ van 50-85 en hun begeleiders, leerkrachten of voogden². De jongeren stonden in contact met:

- MEE (de opvolger van de Sociaal Pedagogische Diensten)
- Justitiële jeugdinrichting
- Praktijkonderwijs
- Orthopedagogische Behandelcentra (residentieel en ambulant)
- William Schrikkergroep (voogdijvereniging voor verstandelijk gehandicapten)

Met deze dwarsdoorsnede van LVG-settingen hoopten wij een enigszins representatief beeld te krijgen van het alcohol en druggebruik door de doelgroep. Standaard vragenlijsten zoals die worden gebruikt in onderzoek bij scholieren (zie Monshouwer e.a., 2004; Dorselaer e.a., 2007) zijn niet geschikt voor LVG-jongeren. De vragen zijn voor hen te abstract (Steenhuis & van der Poel, 2008). Daarom hebben we een eigen vragenlijst ontwikkeld met als nadeel dat de gegevens niet zonder meer zijn te vergelijken met die van jongeren in het algemeen.

Aan het begin van de vragenlijst werd kort en duidelijk aangegeven dat het de eigen mening is die telt en dat antwoorden daarom nooit fout kunnen zijn. Daarnaast werd de anonimiteit van de vragenlijst benadrukt: alle antwoorden zijn en blijven geheim. Na een aantal vragen over kenmerken als geslacht, leeftijd, woonsituatie, eigen geboorteland en dat van de ouders volgden er vragen over alcohol en drugs. De vragen gingen over welke

¹ Het project was een samenwerking van het Trimbos-instituut en de vereniging van orthopedagogische behandelcentra, Kenniscentrum LVG en 's Heerenloo/Kwadrant. Wij presenteerden de uitkomsten van de inventarisatie eerder op het FADO 2008.

² We rapporteren hier alleen over de uitkomsten bij de jongeren, nog toelichting geven waarom we dat doen.

alcoholische drankjes en welke drugs jongeren wel eens geprobeerd hadden, wat hun leeftijd was tijdens het eerste gebruik en hoeveel zij ongeveer gebruiken (met een onderscheid naar weekdays en weekenddagen). Aan de vragen naar het alcoholgebruik werden plaatjes afkomstig van www.alcoholinfo.nl gekoppeld die de standaardhoeveelheid weergeven van verschillende drankjes. In de vragen naar het drugsgebruik werden tevens zogenaamde 'straatnamen' van drugs opgenomen, die mogelijk eerder herkend worden door de jongeren. Er was ook een vraag bij hoe zij aan de drugs kwamen. De jongeren kregen een cadeautje als ze de vragenlijst afgerond hadden (kerst-cd, doucherradio of kaartspel).

Vooraf werd aan de instellingen en organisaties gevraagd iemand (leerkracht, begeleider of voogd) aan te stellen die de jongeren zou motiveren, instrueren en zo nodig begeleiden bij het invullen van de vragenlijst. Bij de meeste instellingen en organisaties werd een snelkoppeling naar de online vragenlijst op het bureaublad van een (of meerdere) computer(s) geplaatst³. Elke jongere kreeg een unieke gebruikersnaam en inlogcode, waarmee op de vragenlijst ingelogd kon worden. De vragenlijst werd uitgezet onder in totaal 1076 LVG-jongeren.

Uitkomsten

De vragenlijst werd ingevuld door 760 jongeren dat wil zeggen door 71% van de jongeren aan wie om medewerking was gevraagd. Ruim tweederde (70%) van deze jongeren vulde de lijst zonder begeleiding in. Jongeren in de orthopedagogische behandelcentra en jongeren met een voogd van de William Schrikkergroep vulden de lijst het vaakst met begeleiding in.

Kenmerken jongeren in steekproef

De gemiddelde leeftijd van de jongeren was 16 jaar, driekwart was tussen de 14-17 jaar oud. Jongens waren in de meerderheid (63%) en 41% van de jongeren was van allochtone herkomst. De jongeren zijn voor meer dan de helft (57%) afkomstig uit de onderwijssetting, bijna een vijfde (19%) staat in contact met een orthopedagogische behandelcentrum, 12% krijgt hulp van de William Schrikkergroep, 9% staat in contact met de MEE en 3% verblijft in een justitiële inrichting. Dit maakt begrijpelijk dat de jongeren in deze steekproef voor het merendeel thuiswonend zijn (76%).

Gebruik van alcohol

Van de totale groep gebruikt 7% naar eigen zeggen regelmatig alcohol en 60% gebruikt af en toe. Er is weinig verschil tussen jongens en meisjes behalve dat jongens meer drinken per gelegenheid. Allochtone LVG-ers drinken significant minder vaak (regelmatig) alcohol dan autochtone LVG-ers. De meest populaire dranken zijn bier, breezers en zogenaamde shooters. Bier en breezers worden elk door rond de 70% van de alcohol drinkende jongeren genoemd, shooters worden door de helft (50%) van de jongeren genoemd.

In het weekend drinken meer jongeren alcohol dan door de week. Dertig procent van de jongeren drinkt regelmatig in het weekend en 24% af en toe. Het aantal jongeren dat vijf consumpties of meer drinkt ligt eveneens hoger in het weekend dan op doordeweekse dagen. Bijna een vijfde van de weekenddrinkers (17%) drinkt meer dan 5 glazen bier op een avond. Twaalf procent van de weekenddrinkers drinkt vijf of meer shooters en 9% van hen drinkt vijf of meer breezers en mixdrankjes op een weekenddag.

Gebruik van drugs

Van de totale groep gebruikt 8% naar eigen zeggen regelmatig drugs en 13% gebruikt af en toe. Jongens en meisjes verschillen niet in hun gebruik van drugs en er is ook geen verband met etnische herkomst. De meest populaire drug is hasj/wiet dat door 97% van de druggebruikende respondenten wordt gebruikt. XTC staat op de tweede plaats met

³ Jongeren die via voogden van de William Schrikkergroep deelnamen vulden een schriftelijke versie van de vragenlijst in omdat weinig van deze thuiswonende jongeren beschikking bleken te hebben over een computer.

18%, gevolgd door snuifcocaïne (14%; 9% rookt cocaïne), paddo's (12%) en amfetamine (11%). Heroïne wordt het minst gebruikt.

Druggebruik – en dan vooral cannabis - concentreert zich minder dan alcoholgebruik in het weekend. Jongeren die zeggen dat ze regelmatig gebruiken doen dat wel iets meer in het weekend dan door de week (10% versus 6% van de druggebruikende jongeren) maar voor degenen die af-en-toe of zelden gebruiken doet de dag van de week er weinig toe.

Net als de frequentie van het druggebruik verschilt ook het gemiddeld aantal consumpties van met name cannabis op weekdays en in het weekend weinig.

'Grootverbruikers' van cannabis gebruiken op alle dagen van de week meer dan 6 keer.

Het gaat om 16% van de druggebruikende jongeren (N=253). 'Grootverbruik' van XTC en cocaïne concentreert zich wél meer in het weekend. Dit is begrijpelijk omdat XTC en cocaïne voor jongeren typische party-drugs zijn. Cannabis behoort kennelijk meer tot het dagelijkse leefpatroon.

LVG-jongeren versus jongeren in het algemeen

Zoals eerder gezegd kunnen we met de gegevens uit deze studie geen uitspraak doen over het verschil in gebruik van alcohol en drugs door LVG-jongeren en jongeren in het algemeen. Het onderzoek bij jongeren in het algemeen is gericht op scholieren van VMBO, HAVO en VWO tussen de 12 en 18 jaar oud waarbij een andere vragenlijst werd gebruikt. De LVG-ers in ons onderzoek waren tussen de 12-25 jaar. Het gaat om voornamelijk thuiswonende, gemiddeld 16 jarige LVG-ers die voor een groot deel (41%) van allochtone herkomst zijn en iets vaker (63%) van het mannelijk geslacht. We weten niet of zij representatief zijn voor LVG-jongeren van deze leeftijdsgroep in het algemeen. Hoe die groep eruit ziet, is overigens ook niet bekend. Als we niettemin het alcohol en druggebruik van de jongeren in deze studie naast het alcohol en druggebruik van voornoemde scholieren zetten dan lijkt de frequentie en de omvang van het alcoholgebruik iets lager en de frequentie en omvang van het druggebruik vergelijkbaar met dat van Nederlandse jongeren in het algemeen. Ook de gemiddelde leeftijd waarop de LVG-jongeren met alcohol en drugs begonnen, is vergelijkbaar met die van jongeren in het algemeen. Met alcohol beginnen ze wat eerder (gemiddeld 13,7 jaar) dan met drugs (gemiddeld 14,5 jaar).

Conclusie en discussie

Ongeacht het antwoord op de vraag of LVG-jongeren nu meer of minder alcohol en drugs gebruiken dan de gemiddelde jongere in deze leeftijdsgroep, vraagt de omvang van het middelengebruik van de onderzochte groep LVG-jongeren om een antwoord. Met name de subgroep van 'grootverbruikers' van alcohol (17% van de weekenddrinkers) en zeer zware gebruikers van cannabis (16% van de druggebruikende LVG-jongeren), baart zorgen. Al moet daarbij wel worden aangemerkt dat navraag doen naar cannabisgebruik lastig is. Bedoelden de jongeren inderdaad zes joints of bedoelden ze zes trekjes van een joint?

Ouders, organisaties en instellingen zullen het middelengebruik van hun kinderen en cliënten onder ogen moeten zien. En gezien het verhoogde risico dat de doelgroep loopt op de schadelijke gevolgen ervan zal een effectief 'ontmoedigingsbeleid' moeten worden ontwikkeld. Voorlichting en training moeten ervoor zorgen dat jongeren zelf en hun ouders, familie en vrienden stelling kunnen nemen tegen middelengebruik, zodat ze ook buiten een instelling de eventuele verleidingen van drugs en alcohol kunnen weerstaan. Preventiewerkers van de instellingen voor verslavingszorg zullen LVG-instellingen nog meer dan nu al het geval is moeten helpen bij het bespreekbaar maken en 'ontmoedigend' begeleiden van hun cliënten als het gaat om middelengebruik. En omgekeerd zal de LVG-sector de verslavingszorg moeten helpen bij het geschikt maken van hun hulpverleningsaanbod voor de LVG-doelgroep. Het Trimbos-instituut is inmiddels samen met een groot aantal organisaties voor verslavingszorg en LVG-zorg een landelijk project begonnen om een impuls geven aan de ontwikkeling en verspreiding van kennis en methodieken op dit gebied.

Literatuur

McGillicuddy N.B. (2006). A review of substance use research among those with mentalretardation. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*; 12:41-47.

McGillicuddy N.B., Blane H.T. (1999). Substance use in individuals with mental retardation. *Addictive Behaviors*; 24(6):869-878.

Monshouwer K., Dorsselaer S. van, Gorter A., Verdurmen J., Vollebergh W. (2004). Jeugd en riskant gedrag. Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek 2003. Utrecht: Trimbos-instituut.

Moonen X. & Verstegen D. (2006). LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving. *Onderzoek en Praktijk 4* (1): 23-28.

Mutsaers K., Blekman J. & Schipper H. (2007). Licht verstandelijk gehandicapten en middelengebruik. Wat is er tot op heden bekend? Utrecht: Trimbos-instituut.

Nederlandse Vereniging Gehandicaptenzorg (1995). *Vorm en Kleur*. Utrecht: NVGz.

Auteur

Els Bransen, Trimbos-instituut, contactpersoon (ebransen@trimbos.nl)